

Martin WIHODA, *První česká království*, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2015 (= Česká historie 32)

440 s., ISBN 978-80-7422-278-8

Práci Martina Wihody je složité představit ve stručnosti. Její autor je nepochybně erudovanou osobností, která dokáže umně spojit žonglování s prameny se specifickým, výrazně literárním stylem. Ve výsledku se ke čtenáři dostává text, který má na první pohled lehký, esejistický charakter, jehož lektura ale vyžaduje značné soustředění a důkladnější znalost nejen dějin Čech, ale i Evropy období raného a vrcholného středověku. Na oplátku čtenář obdrží originální, zhuštěný výklad dějin budování ideového rámce přemyslovské monarchie a kompletování jejich atributů, vystavený na širokém pozadí politických dějin Čech, Říše a střední Evropy.

Ne náhodou začíná Martin Wihoda svoje vývody obšírnou pasáží věnovanou představení vynikajícího německého medievalisty Ernesta Hartwiga Kantorowicze, obzvláště pak jeho tezí týkajících se podstaty osoby krále evropského středověku, k nimž došel v knize *The King's Two Bodies* (1957). Wihoda totiž ve svých úvahách – na základě Kantorowiczových pozorování o transpersonální instituci monarchie – vychází z předpokladu, že aby se idea království trvale usadila v české společnosti, musela se nejprve dostat do podvědomí jeho politických elit. Tyto elity byly ovšem, jak je zdůrazňováno v historiografii již po delší dobu, zvyklé na spolurozhodování nejen o obecné povaze, ale i o detailní praxi výkonu moci, včetně vybírání svých vládců mezi členy dynastie.

Uvedené okolnosti způsobily, že se středověké Čechy ve srovnání s monarchiemi západní Evropy staly zemí s ustálenou královskou vládou dosti pozdě, teprve na konci 12. století. Předtím, a i to je v evropském kontextu výjimkou, získali vládci z dynastie Přemyslovců dvakrát královskou korunu (Vratislav v roce 1085 a Vladislav v roce 1158), ale v obou případech monarcha svému nástupci titul nepředal a získané pocty nevedly k vzniku dědičné monarchie. Teprve na konci 12. století, za vlády Přemysla Otakara I., dovolily Přemyslovcům složité politické hry mezi pretendenty trůnu v Říši a papežstvím získat korunu natrvalo, jako dědičné privilegium náležící českým panovníkům.

Detailním analýzám týkajícím se prvních dvou králů z rodu Přemyslovců věnuje Martin Wihoda v knize spíše méně místa. Zajímá ho hlavně hledání zpráv, které dosvědčují fenomén společenské proměny vedoucí k vzniku středověkého českého národa, pro nějž idea koruny a její atributy (včetně tzv. koruny sv. Václava) byly prostředkem skupinové identifikace. Protože šlo o proces dlouhodobý, končí Wihoda své úvahy v epoše Karla IV., za jehož panování podle autorova názoru přestala česká monarchie být jen titulárně-pragmatickou a stala se zcela monarchií západního typu, charismatickou a vědomou si svého významu a charakteru.

Kniha sestává z devíti kapitol. Po již uvedeném představení „dvou těl krále“ autor analyzuje vztah kronikáře Kosmy k ideji koruny a osobě Vratislava II., vládce, který poprvé v Čechách nosil královské insignie. Najdeme zde též rozbor zmínek o dřívějších snahách Spytihněva II., které měly za cíl získání koruny od papeže. Třetí oddíl je věnován ještě časnějším jevům, vrstvám paměti, které později formovaly charakter české monarchie: osobě a kultu sv. Václava, tradici o moravském původu české koruny spolu s ohlédnutím se na legendu o „králi“ Svatoplukovi či zmínek o české tributární svrchovanosti nad polskými knížaty. V této kapitole mohlo být více zdůrazněno, že označování vládců titulem králů (*reges*) u kronikáře Widukinda bylo spojeno jen s mechanickým přenesením významu latinského slova *rex*, tj. vládce, bez konotace s křesťanským označením pomazaného vládce, Kristova vikáře.

Ve čtvrtém oddílu nacházíme rozbor pramenných zpráv o tradici původu vlády v Čechách, o významu sněmů a jejich vztahu ke knížeti, fenoménu sakrálních kořenů dynastie, mytického původu práva a centra vlády v Praze. Rozsáhlá pasáž se zde týká významu korouhve, symbolu státu – *vexilia s. Venceslai*. Na rozdíl od dřívější historiografie – a zdá se, že správně – klade Wihoda důraz na význam politického podřízení státu Přemyslovců nejprve franské a poté římskoněmecké Říši.

Krise římskoněmecké monarchie, která nastala v polovině 11. století, přinesla Spytihněvu II. možnost pozdvihnout význam českého státu ve vztahu k Říši i k ostatním zemím regionu. Tyto snahy popisuje pátá kapitola, která nejdříve rozebírá úsilí o získání pallia pro pražského biskupa Šebíře a případné povýšení diecéze na metropoli. K uvedeným událostem, které jsou dokumentovány jen krátkými a málo jednoznačnými zmínkami, se váže také snaha knížete povznést svůj status, ukončená udělením nikoliv koruny, ale pouze mitry pro českého vládce; důvodem byla pravděpodobně předčasná smrt Spytihněva.

Rozsáhlá šestá kapitola je věnována snahám Vratislava II., které měly za cíl vyrovnat se s ideovými výzvami modelu křesťanského monarchy, a reflexím týkajícím se charakteru královské vlády Přemyslovců. V rámci této části představuje autor okázalé panovnické rituály zavedené za vlády prvního českého krále, jejich vztah s analogickými rituály v Říši, otázku formy a významu královské rezidence na Vyšehradě, a nakonec analyzuje problém titulu polského krále, který měl Vratislav II. získat. Poslední otázka byla předmětem četných kontroverzí mezi českými a polskými medievisty. Domnívám se, že průběh diskuse ovlivňovaly spíše méně podstatné záležitosti a rovněž ahistorické pojetí problému, zatížené pozdně středověkým a novověkým vnímáním královského titulu. Martin Wihoda oprávněně tvrdí, že Vratislav II. a jeho okolí ve skutečnosti chápali samotný královský titul jako výraz mocenské převahy v rámci střední Evropy. V tomto kontextu měl velký význam také příležitostný tribut, který polská knížata platila vládcům Čech. Tributární závislost totiž kromě materiálních zisků přinášela straně příjemce výrazné vymezení hierarchické pozice.

Je ale také možné, že Jindřich IV. zpočátku souhlasil s tím, že Vratislavův královský titul znamená jeho svrchovanost nad Polskem, drženou ovšem jménem a svým způsobem z rukou římskoněmeckého panovníka. I ten se ale, stejně jako jeho

předchůdci a nástupci, vždy staral, aby v oblasti východních hranic nevznikla silná mocnost zahrnující Čechy i Polsko, což by mohlo poškodit zájmy Říše. V případě Vladislava II. se nakonec Jindřich IV. obrátil proti Přemyslovcům a podpořil polského knížete Vladislava Heřmana, když ho oženil s vlastní sestrou. Následující český král, Vladislav II., byl po určitém čase rovněž politicky oslaben Fridrichem Barbarossou. Stejný mechanismus se uplatňoval i v případě polských monarchů.

Sedmá kapitola pojednává o politických okolnostech, za nichž kníže Vladislav II. získal roku 1158 královskou korunu. Martin Wihoda se zaměřuje na srovnání vzájemných vztahů mezi českým knížetem a římskoněmeckým vládcem během první i druhé přemyslovské korunovace. Koruna byla způsobem odměny spojence za již odvedenou pomoc nebo za pomoc, která byla teprve očekávána. Za inspirátory a realizátory plánu, díky němuž došlo k politickému sblížení Fridricha Barbarossy a Vladislava II., autor pokládá kancléře Rainalda z Dasselu a pražského biskupa Daniela. Vladislavovy monarchické aspirace však nebyly dobře přijaty českými předáky. Nechuť vůči počínání krále se projevila nejvíce v momentě odmítnutí Vladislavových nástupnických plánů podporou snah králova bratrance. Situace uvnitř země vedla k tomu, že se nástupci Vladislava II. o korunu nestarali, přestože Barbarossa souhlasil s dědičností českého královského titulu.

Následující úvahy jsou do značné míry zasvěceny popisu politické činnosti Přemysla Otakara I., která měla vést k získání koruny. Opět, jako v předešlých dvou případech, dosáhl Přemyslovec úspěchu díky politické situaci v Říši, když se během soupeření mezi Welfy a Štaufy stal žádaným spojencem. V důsledku toho získal český panovník nejen královský titul, ale také poprvé – což autor zdůrazňuje – byl uznán ve své hodnosti papežem (1204). Wihoda se zaměřuje i na analýzu tzv. zlatých bul, upravujících vztahy mezi Čechy a Říší (1212 a 1231), a rovněž privilegia Fridricha II. z 26. července 1216, v němž uznával prvorozeného syna Přemysla Otakara I. Václava za nástupce a přiznal mu současně královský titul. Autor zdůrazňuje, že ve 13. století byla při získání vlády v Čechách opuštěna zásada seniorátu ve prospěch primogenitury. Soudobí panovníci, pro něž byla zmíněná privilegia vydána, dbali o to, aby v každém z nich byla zdůrazněna role shromáždění Čechů při výběru následujícího krále; tato klauzule měla manifestovat právo předáků na volbu vlády, po němž měl teprve následovat lenní hold a uznání římskoněmeckým panovníkem.

Obšírná osmá kapitola je zakončena vylíčením svazků, které spojovaly Přemyslovce s významnými rody Říše. Ve středověchodu Říše dominovaly dynastie Babenberků, Přemyslovců, Wettinů a Wittelsbachů, a podle Wihody římsští panovníci využívali příležitostných animozit, aby udrželi na uzdě přílišné ambice příslušníků těchto rodů. Kromě příbuzenských svazků zdůrazňovala důležitou pozici Přemyslovců v politické struktuře regionu hodnost říšského číšníka; autor proto představuje prameny, které dokládají původ a význam tohoto úřadu.

Knihu uzavírá analýza právních a ideologických základů královské vlády v Čechách ve 14. století. I když byl Karel IV. synem Elišky Přemyslovny, a proto je možné jej do jisté míry považovat za pokračovatele přirozené domácí dynastie, otevírá na druhou stranu jeho vláda, stejně jako vláda jeho otce Jana Lucemburského, novou kapitolu v dějinách českého státu. Martin Wihoda se snaží ukázat, jakým

způsobem se Karel IV. odvolával na přemyslovskou tradici, aby legitimoval a posiloval svou královskou moc v Čechách. Z Karlovy iniciativy shromáždili dvorští legisté všechny dokumenty popisující rozsah královské moci a vztahující se ke způsobu výběru vládce, ať už privilegium Fridricha Barbarossy z roku 1158, buly Fridricha II. či dokumenty vydané Rudolfem a Albrechtem Habsburským. Tato akta byla představena na sněmu svolaném Karlem do Prahy v dubnu 1348. Tehdy bylo potvrzeno, že výběr českého krále vždy náleží společenství velmožů; měl být také ustanoven průběh korunovační ceremonie. Wihoda zdůrazňuje, že Karel se svými skutky, které měly podpořit splendor a legitimitu jeho vlády, odvolával na český intronizační rituál, dynastickou legendu Přemyslovců a svaté patrony společenství. Zmiňuje se samozřejmě i o Zlaté bule Karla IV. z ledna 1356, a zvláště o pasážích, které potvrzují nadřazenou pozici českého krále mezi říšskými knížaty na dvorských sněmech. V souvislosti s látkou, která zjevně autora zajímá nejvíce, tedy s principy královské vlády v Čechách, Wihoda poznamenává, že Zlatá bula dávala českému panovníkovi právo přenést královská privilegia na prvorozeného potomka. V případě, kdy by vládnoucí král žádného neměl, měli o výběru nástupce vlády rozhodovat čeští páni. Výklad uzavírá rozsáhlá pasáž věnovaná vzniku materiálního symbolu a současně prostředku sjednocujícího ideovou vzájemnost – koruny sv. Václava. Tímto způsobem byl dokončen proces vzniku svébytného politického útvaru, na jedné straně disponujícího strukturou a atributy typickými pro monarchie evropského Západu, na straně druhé se vyznačujícího množstvím specifických vlastností.

Kniha Martina Wihody nabízí mnohdy nestandardní, většinou ale dobře podložené interpretace. Podle mého názoru se zařadí do kánonu historiografických prací věnovaných dějinám země, kterou charakterizovala výjimečná schopnost propojovat domácí tradice s impulzy západní kultury.

ANDRZEJ PLESZCZYŃSKI

Lukáš REITINGER, *Vratislav II. První král Čechů*, Argo, Praha 2017
(= *Ecce homo 27*)

533 s., ISBN 978-80-257-2070-7

Bádání o raně středověkých dějinách neodmyslitelně provází nedostatek pramených záznamů. I to málo písemných zpráv navíc vyvolává řadu otázek, důvěryhodností počínaje, metodickým uchopením konče. Jedná se o objektivní fakt, který do popředí vystupuje tím naléhavěji, čím více se práce odklání od prostého popisu historických událostí a snaží se postihnout obecnější trendy ve vývoji myšlení, chování či správní organizace. Kapitulu samu pro sebe pak tvoří biografické studie, bez ohledu na to, zda orientované na jednotlivce či společnými znaky definovanou skupinu. Absence ego dokumentů klade do cesty jen těžko překonatelnou překážku. Odhodlat se za takových výchozích podmínek k psaní biografie raně středověkého